

RURÁLNA KRIMINALITA A RURÁLNE OKRESY SLOVENSKA SO ZVÝŠENOU KRIMINALITOU

Anton Michálek*

* Geografický ústav SAV, Štefánikova 49, 814 73 Bratislava, geogami@savba.sk

Rural crime and rural districts of Slovakia with increased crime.

Despite the evident need, research into crime existing in rural areas is still missing in Slovakia. This article should be an answer to this situation and its ambition is to at least partially fill the gap in geographical research. The aim of the article is to prove the basic theoretical knowledge concerning rural crime in general and in Slovakia, to identify rural regions (districts) with increased crime and to briefly characterize selected factors that contribute to this situation. Appurtenant analyses relied on Statistical Statements on Crime in districts of the Slovak Republic in 2000-2002 (Prezídium policajného zboru 2003), regional data of the Statistical Office (ŠÚSR 2009) and the Centre of Labour, Social Affairs and Family (ÚPSVaR 2008). Analysis and explanation of causes of increased crime in the empirical part of the article is based on the concept of multiple disadvantages. Results confirmed that all studied relevant factors in districts reach negative values and may represent the key factors of high crime level in these regions.

Key words: rural crime, explanation concepts, multiple disadvantage, situation context, rural region, Slovakia

ÚVOD

Z množstva doposiaľ vykonaných priestorových analýz kriminality v rôznych krajinách sveta (areálových a regionálnych) je zrejmé, že kriminalita sa koncentruje v urbanizovaných územiach a regiónoch¹. Možno povedať, že vysokou kriminalitou sa vyznačujú silne urbanizované regióny a veľké metropolitné centrá. Koncentrácia kriminality v mestách predurčuje isté korelácie medzi úrovňou kriminality, veľkosťou mesta a koncentráciou obyvateľstva. Získané výsledky zo sledovania uvedených závislostí (Clark 1970, Haynes 1973, Hoch 1974, Baldwin a Bottoms 1976, Harries 1976, Kirmeyer 1978, Michálek 1996 a 1997) nám umožňujú konštatovať, že veľkosť mesta (podľa počtu obyvateľov resp. hustoty zaľudnenia) je dominantným faktorom determinujúcim úroveň kriminality. Táto skutočnosť je okrem iného spájaná s javom „množstva príležitostí“, ktorý vo väčšej či menšej miere stiera vplyv celého radu ďalších faktorov. Oveľa menej je známe, že vysokou kriminalitou sa vyznačujú aj niektoré rurálne regióny. Nárast kriminality zaznamenaný v rurálnych územiach vyspelých a transformujúcich sa krajín sveta súvisí s ich rýchlymi zmenami v ostatných rokoch. Keďže v minulosti predstavovali tieto oblasti z aspektu sociálno-patologických javov kriminality relatívne bezpečné územia, neboli v centre pozornosti, a preto o nich máme len obmedzené informácie. Pretože rurálne oblasti zväčša patria medzi menej

¹ Vo všetkých častiach sveta predstavujú mestá (urbanizované oblasti) rizikové územia, ktoré sa vyznačujú vysokou zločinnosťou všetkého druhu. Je dokázané, že najmä vo veľkých mestách značná časť obyvateľstva trpí pocitom „victimalizácie“ a kriminalita je závažným permanentným problémom prevažnej väčšiny mestských komunít.

rozvinuté územia s množstvom problémov a nízkou životnou úrovňou, neriešená vysoká úroveň kriminality v niektorých rurálnych regiónoch ešte viac znižuje možnosti ich rozvoja a kvalitu života obyvateľov. Z tohto dôvodu je potrebné v geografických výskumoch kriminality zamerať pozornosť aj na rurálne regióny, najmä tie, ktoré sa dlhodobo vyznačujú zvýšenou kriminalitou. Priestorovo orientované výskumy rurálnej kriminality by sa mali venovať najmä konceptom jej uchopenia, komplexným analýzám zameraným na etiológiu a hlavné determinanty, ktoré ju podmieňujú, a tiež explanačným teóriám a faktorom, ktoré dokážu dostatočne zachytiť a vysvetliť existenciu i priestorové súvislosti vysokej kriminality v niektorých rurálnych územiach. Týmto smerom sme orientovali aj predkladanú štúdiu, zameranú na prezentáciu teoretických a konceptuálnych východísk výskumu rurálnej kriminality a na ukážku praktického využitia jedného z vybraných konceptov jej skúmania v identifikovaných vidieckych okresoch Slovenska so zvýšenou kriminalitou (rizikovosťou). Cieľom štúdie je poskytnúť všeobecné teoretické poznatky o rurálnej kriminalite a základné poznatky o rurálnej kriminalite na Slovensku, s dôrazom na vidiecke okresy s jej zvýšenou úrovňou. Nemenej dôležitou súčasťou uvedených cieľov je poskytnúť najvýznamnejšie fakty o vybraných faktoroch a načrtnúť niektoré významné aspekty ich vplyvu na vysokú úroveň kriminality v identifikovaných rizikových okresoch. Inými slovami povedané, ide o stručnú charakteristiku relevantných faktorov, ktoré sa na uvedenom stave (vysokej kriminalite) významne spolupodieľali.

RURÁLNA KRIMINALITA

Rurálna kriminalita je jednou z najmenej rozpracovaných tém (predmetov) na poli kriminológie a kriminalistiky (Donnermeyer 1995). Táto skutočnosť je dôsledkom zriedkavého výskumu kriminality v rurálnych oblastiach. Pretrvávajú stereotypné názory, že kriminalita je spojená s mestským alebo urbanizovaným prostredím a že rurálne regióny, malé mestá a vidiecke sídla, sú bez kriminality. Kriminalita je ešte stále akceptovaná ako nevyhnutná súčasť mestského života. Takéto vnímanie nie je správne, pretože ako dokazujú kriminálne štatistiky, kriminalita vo viacerých krajinách (USA, Veľkej Británii, Austrálii a mnohých ďalších) už nie je len doménou miest a urbanizovaných území, ale môžeme sa s ňou čoraz častejšie stretnúť aj v rurálnych oblastiach, ktoré boli dlhodobo považované za oblasti „*crime free*“ (oblasti bez kriminality). V mnohých krajinách intenzita trestnej činnosti na vidieku neustále rastie, pričom v niektorých rurálnych regiónoch začína úroveň kriminality spôsobovať vážne problémy. Dokonca určité závažné druhy násilnej a majetkovej kriminality sú viac páchané na vidieku ako v mestách. Vidiek sa taktiež vyznačuje niektorými špecifickými druhmi kriminality (krádeže poľnohospo-dárskych strojov, hospodárskych zvierat, úrody a pod).

Tieto, ale aj ďalšie skutočnosti podmienili a zvýšili záujem o problematiku, čo sa prejavilo aj v náraste výskumov a štúdií o kriminalite vidieka. V posledných rokoch sa začínajú objavovať, aj keď stále v nedostatočnej miere, štúdie zamerané na vidiecku kriminalitu. Najviac štúdií rurálnej kriminality pochádza z uvedených krajín (USA, Veľká Británia a Austrália), pričom prevažná väčšina je regionálne ladená a zameraná na priestorovú diverzifikáciu rurálnej

kriminality alebo identifikáciu ohnisk rúrálnej kriminality („*rural hotspots of crime*“). Medzi takéto regionálne zamerané štúdie patria práce Andersona (1997), venované kriminalite na škótskom vidieku, McCullagha (1999), orientované na vidiecku kriminalitu v Írsku, či Carcacha (2001), sledujúce kriminalitu na austrálskom vidieku. Ďalej sú to napr. štúdie Mawbyho (2007), ktorý sa pokúsil identifikovať ohniská a nebezpečné areály v priestore anglického vidieka, a viacero príspevkov zameraných na zločinnosť amerického vidieka (Donnermeyer 1995 a 2007, Donnermeyer et al. 2006). Druhý okruh tvoria širšie koncipované práce, ktoré venujú pozornosť nielen rúrálnej kriminalite, ale napr. aj vidieckym páchatelom (Derounian 1993), obetiam kriminality z vidieka (Williams 1999), „vidieckym“ konfliktom (Dingwall a Moody 1999), zmenám resp. kontinuite vidieckej kriminality (Weisheit a Donnermeyer 2000). Tretí okruh tvoria „etiologické“ práce zamerané na skúmanie podmienok a príčin zločinnosti v rúrálnom priestore. Medzi takto zamerané príspevky patrí už spomínaná práca Carcacha (2001), ktorá sa venuje diferencovanej úrovni kriminality na austrálskom vidieku v kontexte odlišných podmienok a stavu sociálnej dezorganizácie, a štúdia Donnermeyera (2007) zameraná na analýzu vzťahu medzi kriminalitou a chudobou vo vidieckych komunitách v USA. Do posledného okruhu možno zaradiť teoretické práce zamerané napr. na teórie lokalizácie a podmienenosti vidieckej kriminality (Donnermeyer et al. 2006), možnosti využitia niektorých geografických postupov a výstupov pri tvorbe stratégií a programov zamera-ných na jej potláčanie (Yarwood 2001), prevenciu kriminality (Gilling a Pierpoint 1999), resp. prevenciu drogovej závislosti vo vidieckom priestore (Henderson 1998) a pod.

Napriek uvedenej literatúre, ktorá dokazuje nárast záujmu o sledovanú problematiku v ostatných rokoch, výskum kriminality v rúrálnych, periférnych či marginálnych oblastiach zostáva stále teoreticky, metodologicky, konceptuálne, ale aj priestorovo nepokrytý a treba ho zintenzívniť.

EXPLANAČNÉ KONCEPTY

V geografii existuje niekoľko významných explanačných konceptov vysvetľujúcich vysokú úroveň kriminality a jej etiológiu v priestorovo diferencovanom prostredí. Vhodnosť ich použitia závisí od charakteru konkrétneho územia a sledovaného cieľa. Časť z nich bola prevzatá najmä z rôznych teórií kriminológie a sociológie. Medzi najznámejšie explanačné koncepty kriminality patria:

- koncept množstva príležitostí, založený na náhodnom, ale vedomom využití naskytnutých príležitostí,
- koncept multifaktoriálnej podmienenosti, vychádzajúci z pôsobenia širokého spektra zákonitých a náhodných javov,
- koncept sociálnej dezorganizácie, prejavujúci sa poklesom formálnej a neformálnej kontroly, ktorej dôsledkom je nárast rôznych nežiaducich (sociálno-patologických) javov,
- koncept komunitnej kariéry, ktorý hovorí o tom, že územia (areály, lokality, regióny alebo iné priestorové celky) prechádzajú vývojovým životným

cyklom kriminality (striedaním období s vysokou úrovňou kriminality s obdobiami, keď vykazujú nízku kriminálnu aktivitu),

– koncept štrukturálnej teórie, ktorý hovorí, že koncentrácia kriminality je v mnohých prípadoch výsledkom rôznych, najmä však sociálno-ekonomických nerovností. Štrukturálne teórie, ktoré vychádzajú z nedostatku spoločenských zdrojov, ich nerovnomerného rozdelenia a výrazného nárastu sociálnych nerovností, dostatočne vysvetľujú najmä príčiny vytesňovania, exklúzie a marginalizácie veľkej časti vidieckeho obyvateľstva,

– koncept tzv. viacnásobného znevýhodnenia vychádzajúci z kumulácie nepriaznivých podmienok.

POTREBA (ODÔVODNENIE) VÝSKUMU RURÁLNEJ KRIMINALITY NA SLOVENSKU

Mnohé súčasné problémy rurálnych území vplývajú na značnú časť ich populácie, pričom zvyšovanie regionálnych disparít v neprospech vidieckych území ešte zhoršuje ich pozíciu. Ak sa k rôznym problémom väčšiny rurálnych území (pokles obyvateľstva, starnutie, nezamestnanosť, strata hospodárskych funkcií, sociálna odkázanosť a pod.), pridruží kriminalita, môže to znamenať ich ešte väčšiu marginalizáciu a úpadok. Z dôvodu nepriaznivých tendencií vývoja kriminality vo viacerých rurálnych regiónoch Slovenska (Michálek 2008) je potrebné zamerať pozornosť aj na výskum kriminality vidieka. Tento stav a požiadavku umocňuje aj súčasná politika EÚ zameraná na vidiecke komunity. Politika EÚ v rámci rozvoja rurálneho priestoru vyžaduje venovať zvýšenú pozornosť aj otázkam spoločensky nežiaducich javov, medzi ktoré patrí tiež kriminalita. Je známe, že vidiecke komunity sú zvlášť zraniteľné určitými špeciálnymi druhmi kriminality. Odlišný charakter vidieckych území a komunít, diferencované (zväčša ťažšie) životné podmienky a mnohé, najmä existenčné problémy obyvateľstva, si vyžadujú osobitný prístup. Absolútna absencia výskumu rurálnej kriminality na Slovensku (konceptov, teórie, metodológie a empirických poznatkov) znemožňuje komplexne zhodnotiť problémy sloven-ského vidieka. Je teda zrejmé, že vývoj slovenského vidieka v ostatných rokoch a absencia akýchkoľvek poznatkov o vidieckej kriminalite vyvolali potrebu výskumu kriminality v rurálnom prostredí. Táto štúdia je podmienená uvede-ným stavom a odomyká dvere výskumu uvedenej problematiky. V teoretickej rovine sú predmetom štúdie teoretické východiská výskumu rurálnej krimina-lity, koncepty jej uchopenia a hľadanie priestorových súvislostí. V empirickej časti je našou snahou potvrdiť existenciu rurálnej kriminality na Slovensku, identifikovať rurálne okresy rizikové z aspektu kriminality, naznačiť dôvody (príčiny a asociácie) a určiť možné faktory, ktoré tento stav spôsobili, resp. sa na ňom spolupodieľali. Máme na mysli najmä dominantné, či už spoločné alebo špecifické charakteristiky, typické pre identifikované regióny. Štúdia by mala okrem iného poskytnúť základné poznatky o rurálnej kriminalite na Slovensku, identifikovať vidiecke okresy so zvýšenou kriminalitou a načrtnúť niektoré významné príčiny, ktoré tento stav spôsobili.

SITUAČNÝ KONTEXT – PROBLÉMY VIDIEKA A RURÁLNA KRIMINALITA NA SLOVENSKU

Politicko-ekonomické zmeny (ich negatívne črty) najviac postihli vidiecke oblasti Slovenska, zvlášť niektoré regióny. Najmä zmeny v ekonomickej oblasti spôsobili v mnohých vidieckych regiónoch hospodársky kolaps s následným rastom nezamestnanosti, chudoby, stresov, individualizmu, rozpadu a znefunkčnenia rodín a iných neželaných javov. Významný negatívny vplyv na tieto územia mali aj dlhodobé záporné efekty migrácie, najmä emigrácie vzdelaného mladého obyvateľstva. Odchod aktívnej populácie z vidieckych regiónov okrem iného spôsobil ich sociálnu dezintegráciu. V týchto regiónoch sa zvýšil výskyt alkoholizmu, drogových závislostí, depresí, zväčšili sa problémy so správaním detí a mládeže (často sú na hrane zákona) a pod. Zvyšovanie rurálnej kriminality na Slovensku možno vidieť aj ako dôsledok poklesu kohézie rurálnych komunít, sociálnej dezorganizácie, rozkladu práva a poriadku. Zároveň sa stáva prekážkou ekonomického a sociálneho rozvoja vidieka a vidieckych obcí. Nepriaznivá situácia a nežiaduci vývoj (rast) kriminality môže v niektorých rurálnych oblastiach zastrašiť až odradiť záujemcov o investovanie v postihnutom regióne. Taktiež obmedzuje rozmach turizmu (často len jediného potencionálneho rozvojového odvetvia), prípadne odrádza záujemcov o bývanie v týchto, z aspektu kvality životného prostredia často atraktívnych územiach. Charakteristiky rurálnej populácie, ich životné podmienky a problémy sú aj na Slovensku výrazne odlišné od populácií miest a naviac sú výrazne diverzifikované medzi sebou (vidieckymi regiónm). Slovensko sa vyznačuje veľkou diverzitou rurálneho priestoru od pôvodne banického vidieka na Spiši, cez pestovateľský poľnohospodársky na južnom a prevažne chovateľský na severnom Slovensku, až po vidiek rozptýleného osídlenia (sídiel kopaničiarskeho typu) a segregovaných rómskych osád. Kriminalita v každej z týchto vidieckych oblastí sa kvantitatívne, ale aj kvalitatívne odlišuje od kriminality urbánných území (miest) a zároveň každá má svoj vlastný unikátny profil. V súčasnosti, v dôsledku (ne)existujúcich resp. nedostatočných štatistických dát je veľmi ťažké tento ich „kriminálny“ profil identifikovať, vyjadriť a popísať. Porozumieť kriminalite v rurálnych územiach si vyžaduje porozumieť životu vnútri tzv. „rurálnych“ komunít a skúmať ich súčasne s dynamikou vývoja. Radikálne, pre slovenský vidiek netypické a veľmi rýchle sociálne a ekonomické zmeny v ostatných rokoch viedli k nárastu kriminality vidieka (zvlášť niektorých rurálnych území) a podmienili potreby venovať pozornosť tejto problematike.

REGIONÁLNA ANALÝZA KRIMINALITY NA SLOVENSKU

Kriminalita na Slovensku sa vyznačuje pomerne výraznou priestorovou diferenciáciou a vysokou koncentráciou. Rozdielne druhy kriminality majú rozdielny geografický prejav.

Na výraznú priestorovú diferenciáciu kriminality na Slovensku poukazuje aj niekoľko prác zameraných na analýzu a pozíciu priestoru, ako významného atribútu kriminality. Regionálna analýza kriminality vykonaná na úrovni okresov za obdobie rokov 2000-2002 (Michálek 2008) okrem iného ukazuje, že reálnymi centrami kriminality na Slovensku sú metropoly Bratislava a Košice.

V týchto mestách má trvalé bydlisko 12,3 % obyvateľstva, ale koncentruje sa v nich takmer jedna štvrtina (24,3 %) celkovej kriminality. Inými slovami, tieto mestá tvoria takmer dvojnásobne väčší podiel na kriminalite ako na obyvateľstve. Ako rizikové boli vyčlenené nasledovné regióny:

- bratislavský región, do ktorého okrem štyroch bratislavských okresov (s výnimkou BA IV) patrí ešte okres Senec,
- stredoslovenský región tvorený okresmi Banská Bystrica, Zvolen, Lučenec, Banská Štiavnica a Liptovský Mikuláš,
- východoslovenský región, do ktorého okrem štyroch košických okresov patrí aj okres Trebišov.

Ak charakterizujeme koncentráciu kriminality na Slovensku na základe absolútnych hodnôt, môžeme vidieť, že polovica celkovej kriminality sa koncentruje v trinástich okresoch. Tieto okresy predstavujú len 18,1 % z celkového počtu 72 sledovaných okresov (päť bratislavských a štyri košické mestské okresy sme zlúčili) a žije v nich 38,2 % obyvateľov (viď tab. 1). Sedem z nich s výnimkou Trenčianskeho okresu sú metropolitné okresy, teda okresy kde sa nachádzajú metropolitné (krajské) mestá. K nim patria ešte populačne väčšie okresy Trebišov, Prievidza, Martin, Michalovce, Zvolen a Levice.

Tab. 1. Okresy s najvyššou koncentráciou kriminality

Okres	Počet trestných činov	Okres	Podiel trest. činov (na 10 tisíc obyv.)	Okres	Počet obyv.
BA	16 989	BA	470,6	BA	425 533
KE	6 002	ZV	257,9	KE	235 281
ZA	3 008	KE	254,3	NR	163 599
NR	2 726	LM	222,9	PO	163 102
TT	2 433	LC	217,7	ZA	156 670
BB	2 333	BB	208,4	NZ	148 365
PO	2 325	BS	206,5	PD	139 616
TV	2 088	TV	201,2	TT	123 804
PD	2 036	MT	199,7	LV	119 205
MT	1 953	SC	199,6	DS	113 614
MI	1 909	ZA	192,4	TN	112 505
ZV	1 744	TT	191,4	BB	111 504
LV	1 735	RS	190,2	MI	109 266

Zdroj: PPZ SR (2003), ŠÚ SR (2001). Vlastné prepočty.

Ak charakterizujeme koncentráciu kriminality na Slovensku pomocou indexu koncentrácie na základe relatívnych hodnôt, môžeme vidieť, že polovica celkovej kriminality sa koncentruje v 20 okresoch. Tieto okresy predstavujú 27,8 % z celkového počtu okresov a žije v nich 38,8 % obyvateľov. Z aspektu počtu okresov dosahuje index koncentrácie kriminality pomerne vysokú hodnotu – 72,2, a to znamená, že ide o významnú koncentráciu. Z hľadiska rozloženia obyvateľstva dosahuje index koncentrácie kriminality hodnotu 61,2, čo naznačuje, že z tohto aspektu kriminalita vykazuje nízku koncentráciu (je rozmiestnená pomerne rovnomerne). Za rizikové regióny sme považovali tie okresy, v ktorých úroveň kriminality presiahla viac ako 190 trestných činov na 10 tisíc obyvateľov. Ide o trinásť okresov, ktoré aj z aspektu relatívnych hodnôt patria do skupiny okresov s najvyššou úrovňou kriminality. Do tejto skupiny rizikových okresov patria okrem uvedených sedem okresov s krajským mestom ešte okresy Liptovský Mikuláš, Lučenec, Banská Štiavnica, Trebišov, Senec a Rimavská Sobota (viď tab. 1, stĺpce 3 a 4). Práve tieto okresy sa dostali do výberu územných jednotiek, na ktorých chceme skúmať rurálnu kriminalitu.

VÝBER PRIESTOROVÝCH JEDNOTIEK

Prezentovaná stručná regionálna analýza kriminality na úrovni okresov Slovenska bola prvým krokom a zároveň základným predpokladom i východiskom pre vytvorenie podmienok na sledovanie rurálnej kriminality na Slovensku². Druhým krokom bolo z uvedeného súboru 13, z aspektu úrovne kriminality rizikových okresov (podľa vysokých relatívnych hodnôt kriminality) vyčleniť na základe objektívnych kritérií vidiecke okresy. Na určenia vidieckosti regiónu sme použili metodiku OECD, ktorá za vidiecky región (v našom prípade okres) považuje región, v ktorom viac ako 50 % obyvateľov žije vo vidieckych obciach. Na základe tohto jednoduchého kritéria môžeme zo sledovanej skupiny 13 okresov za vidiecke považovať tri, a to okresy Senec, Rimavská Sobota a Trebišov. Pre ilustráciu uvedieme, že v roku 2008 žilo vo vidieckych obciach okresu Senec 74,0 %, Trebišov 58,5 % a Rimavská Sobota 56,6 % obyvateľov. Centrom nášho ďalšieho záujmu a analýz však budú len dva vidiecke okresy – Rimavská Sobota a Trebišov, ktoré spĺňajú aj ďalšie kritériá vidieckeho okresu³. Na ich výraznú vidieckosť poukazujú aj ďalšie charakteristiky rurality ako napr. hustota zaľudnenia, základná miera rurality, podiel ekonomicky aktívnych pracujúcich v primárnom sektore. V okrese Rimavská Sobota bola hustota zaľudnenia 56,1 obyvateľov na km², základná miera rurality 39,6 % (zahŕňa všetkých obyvateľov bývajúcich v obciach do 1 000 obyvateľov) a podiel ekonomicky aktívnych pracujúcich v primárnom

² Existujúce a dostupné štatistické zdroje na Slovensku neumožňujú riešiť len „čisto“ rurálnu kriminalitu. Preto sme ako náhradnú alternatívu zvolili jej analýzu na úrovni rurálnych okresov. Táto nám aspoň sčasti umožnila sledovať rurálnu kriminalitu na Slovensku.

³ Okres Senec napriek tomu, že spĺňa základné kritérium vidieckosti, považujeme z viacerých aspektov za netypický rurálny okres, ktorý sa značne líši od typických rurálnych okresov Slovenska. Jeho špecifické postavenie (poloha v tesnej blízkosti metropoly Bratislavy a s tým súvisiaci proces suburbanizácie, pracovné a životné podmienky obyvateľstva, vysoká hustota zaľudnenia – 170,9 obyvateľov na km², rozdielny spôsob a životný štýl obyvateľstva, ale aj mnohé značne odlišné demografické, ekonomické a sociálne charakteristiky v porovnaní s inými vidieckymi okresmi) spôsobilo, že v ďalšej časti našej práce sme okres z našich analýz vylúčili.

sektore 12,4 %. Hodnoty uvedených ukazovateľov svedčia o vysokej miere rurality aj v prípade okresu Trebišov, kde hustota zaľudnenia dosiahla hodnotu 97,8 obyvateľov na km², základná miera rurality hodnotu 28,9 % a podiel ekonomicky aktívnych pracujúcich v primárnom sektore 5,6 % (všetky uvedené údaje sú za rok 2008, zdroj ŠÚ SR 2009). Okrem toho uvedené okresy patria do skupiny marginálnych okresov Slovenska. Podľa Gajdoša (2008) okresy Rimavská Sobota aj Trebišov patria do skupiny málo rozvinutých, výrazne zaostávajúcich regiónov. Navyše pri rôznych klasifikáciách vidieckosti okresov, či už podľa uvedenej metodiky alebo aj na základe iných kritérií, boli tieto dva okresy vždy zaradené medzi vidiecke (Stehlíková a Sojková 2005). To, že obidva okresy sa súčasne vyznačujú vysokou úrovňou kriminality, ako aj výraznou ruralitou nám zároveň dokazuje, že aj na Slovensku existujú z hľadiska kriminality rizikové rurálne okresy. Z uvedených dôvodov sa sústreďíme na okresy Rimavská Sobota a Trebišov a budeme ich ďalej stručne charakterizovať z aspektu štruktúry, dynamiky a vybraných faktorov podmieňujúcich kriminalitu.

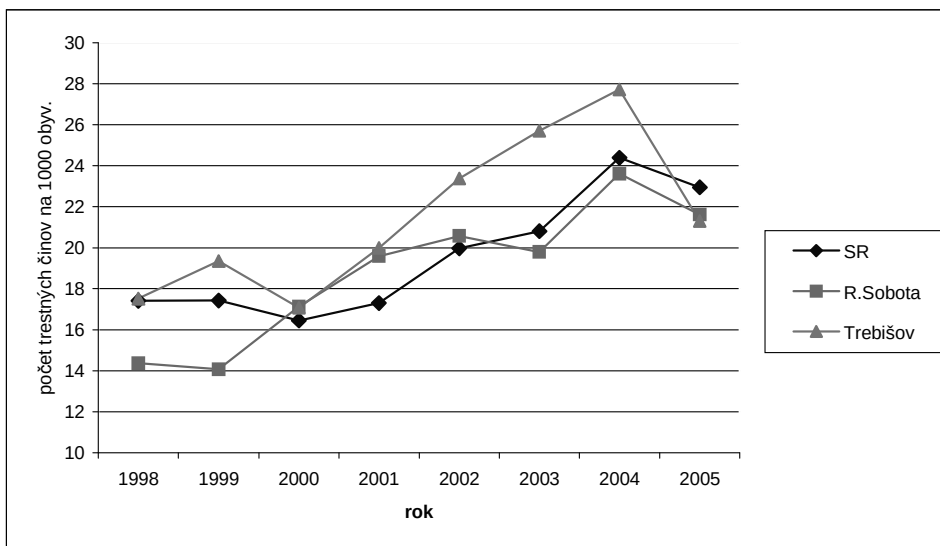
ŠTRUKTÚRA A DYNAMIKA VÝVOJA KRIMINALITY V SLEDOVANÝCH OKRESOCH

V sledovaných okresoch jednoznačne prevažuje majetková kriminalita. Za veľmi rizikový z aspektu rozsahu majetkovej kriminality možno považovať okres Trebišov, ktorému patrí siedme miesto v poradí okresov usporiadaných podľa relatívnych hodnôt majetkovej kriminality. Kým na Slovensku v sledovanom období bolo spáchaných 118,6 evidovaných trestných činov majetkovej kriminality na 10 tisíc obyvateľov, v uvedenom okrese to bolo 123. Okres Rimavská Sobota možno považovať za rizikový aj z aspektu násilnej kriminality. Kým na Slovensku bolo evidovaných priemerne 31,4 trestných činov násilnej kriminality na 10 tisíc obyvateľov, v uvedenom okrese to bolo až 39,9 násilných trestných činov na 10 tisíc obyvateľov. Tejto územnej jednotke patrí štvrté miesto v poradí okresov usporiadaných podľa relatívnych hodnôt násilnej kriminality.

Na zachytenie a vyjadrenie vývoja resp. dynamiky kriminality v sledovaných okresoch sme zostavili časový rad, ktorý nám ukazuje, ako rýchlo sa menila jej úroveň, či stúpala alebo klesala. Na vyjadrenie vývoja a trendov sme využili relatívny ukazovateľ počtu registrovaných trestných činov na 1 000 obyvateľov stredného stavu (viď obr. 1). V sledovanom období (v rokoch 1998-2005) sa počet registrovaných trestných činov na národnej úrovni pohyboval v intervale od 17 do 24 trestných činov na 1 000 obyvateľov, pričom úroveň kriminality mierne rástla.

Keďže pri skúmaní vývoja kriminality nás zaujímala aj celková tendencia vývoja za sledované roky, na vystihnutie jeho hlavného smeru sme použili priemerný koeficient rastu (celkovej kriminality). Koeficient rastu ako základná relatívna miera rastu je konštruovaný ako pomerné číslo rastu (napr. 2:1, 3:2, ...). Pri jeho stanovení sme použili geometrický priemer. Z dosiahnutých výsledkov v sledovaných okresoch SR môžeme vidieť zaujímavé skutočnosti v úrovni a vývojových trendoch. Národná priemerná hodnota koeficientu rastu kriminality dosiahla v hodnotenom období hodnotu 1,40. Nami sledované

okresy patria do prevládajúcej skupiny 63 okresov, ktoré v sledovanom období zaznamenali nárast kriminality. Z tohto aspektu bol na tom horšie Rimavsko-sobotský okres, ktorého priemerná hodnota koeficientu rastu dosiahla hodnotu 1,60. Menší rast kriminality sme zaznamenali v okrese Trebišov 1,28. Zdá sa, že na nežiaduci trend z aspektu vývoja kriminality okresu Rimavská Sobota má výrazný vplyv celkovo sa zhoršujúca situácia v tomto okrese v dôsledku kumulácie nepriaznivých podmienok. Ide zvlášť o výrazné ekonomické zaostávanie, vysokú nezamestnanosť a nízku úroveň ľudského kapitálu, či už z hľadiska vzdelania a kvalifikácie, nepriaznivých štruktúr obyvateľstva, ale aj ďalších významných ukazovateľov.

Obr. 1. Vývoj registrovanej kriminality v sledovaných okresoch a v SR v rokoch 1998-2005

VÝBER A ANALÝZA VYBRANÝCH FAKTOROV KRIMINALITY V SLEDOVANÝCH OKRESOCH

V tejto empirickej časti je našou snahou priblížiť stav a úroveň vybraných determinujúcich faktorov kriminality v sledovaných územných jednotkách. Pri analýze podmienok a príčin vysokej kriminality v skúmaných okresoch sme sa opierali najmä o koncept viacnásobného znevýhodnenia, ktorý je vo všeobecnosti zameraný na určenie hlavných faktorov podmieňujúcich kriminalitu. Jeho výhodou je, že okrem identifikovania determinizujúcich faktorov kriminality dokáže zachytiť aj určitý „synergetický efekt“ a tým odkryť a pomerne vyčerpávajúco vysvetliť etiológiu rurálnej kriminality. Rurálna kriminalita je pomerne zložito prepojená s množstvom javov, dimenzií a špecifik rurálneho priestoru. Závisí od celého komplexu príčin a je výsledkom spolupôsobenia mnohých javov (komplexu činiteľov), pričom charakter, význam, dosah a vplyv jednotlivých činiteľov na kriminalitu je rôzny. Vysoká úroveň kriminality

v niektorých rurálnych okresoch je výsledkom veľkého množstva ekonomických, sociálnych, kultúrnych, demografických a ďalších javov. Vzťah medzi vysokou úrovňou kriminality v sledovaných okresoch a vybranými demografickými a sociálno-ekonomickými indikátormi budeme sledovať na základe troch vybraných faktorov. Z oblasti demografických faktorov sústredíme pozornosť na Rómov. Zo sociálnych faktorov sa budeme venovať nezamestnanosti a z ekonomických faktorov v stručnosti analyzujeme mzdy. Výber uvedených faktorov vychádzal zo získaných výsledkov a poznatkov množstva zahraničných štúdií, najmä anglosaskej proveniencie, zameraných na skúmanie príčin a priestorovej podmienenosti kriminality. V prevažnej väčšine takto zameraných štúdií bol dokázaný významný vzťah (vplyv) uvedených faktorov resp. ich modifikácií⁴ na úroveň kriminality. V slovenských pomeroch vplyv uvedených faktorov (etnicity/Rómov, nezamestnanosti a miezd) na kriminalitu, ale aj ďalších skúmala Lubelcová (1996). Aj výsledky prezentované v citovanej práci poukazujú na vzťah (závislosť) sledovaných faktorov ku kriminalite resp. k niektorým jej druhom⁵. Závislosť medzi regionálnou úrovňou miezd a kriminalitou na Slovensku potvrdil aj Michálek (2009).

Ako môžeme vidieť, výber faktorov má svoje opodstatnenie a opiera sa rovnako o teoretické poznatky (najmä sociologické), ako aj empirické výsledky získané z relevantných výskumov zameraných na sledovanie uvedených závislostí. Výber faktorov bol tiež podmienený hypotetickým očakávaním, že zvolené indikátory majú významný vplyv na úroveň, štruktúru a ďalšie dôležité aspekty kriminality v sledovaných vidieckych okresoch. Zároveň sme predpokladali, že vybrané faktory by mali v identifikovaných, z aspektu kriminality rizikových rurálnych okresoch dosiahnuť (vysoko) nepriaznivé hodnoty. Pri analýze sme sa opierali o dostupné regionálne dáta Štatistického úradu SR (ŠÚSR 2009) a Ústredia práce, sociálnych vecí a rodiny (ÚPSVaR 2008). Údaje o rómskom obyvateľstve sme čerpali z Atlasu rómskych komunít (Radičová 2004) a ďalších zdrojov uvedených v zozname použitej literatúry.

RÓMOVIA

Vysoká úroveň kriminality v niektorých rurálnych okresoch je výsledkom celého spektra faktorov. Okrem spomínaných faktorov sú to tzv. faktory individuálneho charakteru, ktoré vychádzajú z určitých osobnostných (ne) kvalít rôznych štruktúr obyvateľstva identifikujú etiológiu vysokej kriminality. Tieto môžu charakterizovať a vplývať na rôzne dimenzie kriminogénneho prostredia a vytvárať resp. posilňovať predpolia kriminality (Clinard 1957). Určité osobnostno-povahové rysy, ale aj sociálna negramotnosť, izolovanosť s následnou sociálnou exklúziou určitých skupín obyvateľstva grupovaných za

⁴ V mnohých štúdiách bola dokázaná zvýšená kriminalita menšín, ktorá vyplýva hlavne z ich zväčša marginálneho postavenia v spoločnosti. V štúdiách vykonaných na území USA (ale aj vo Veľkej Británii a Francúzku), boli ako demografický rizikový etnický faktor skúmaní Afroameričania a „Hispanci“, prípadne iné menšiny.

⁵ Silná závislosť bola sledovaná najmä pri majetkovej kriminalite. Správnosť výberu a význam skúmania sledovaných faktorov zvyšuje skutočnosť, že práve majetková kriminalita sa na Slovensku dlhodobo výrazne podieľa na celkovej kriminalite. Majetková kriminalita dlhodobo tvorí vyše 90 % podiel z celkovej registrovanej kriminality.

základe niektorých spoločných znakov, môžu okrem iného spôsobovať ich ekonomickú a sociálnu marginalizáciu, ktorá častokrát prerastá až do foriem delikvencie a kriminálneho správania. Jedným z takýchto faktorov je príslušnosť k národnosti, etniku alebo menšine. Viaceré sociologické výskumy potvrdzujú, že zvýšenou úrovňou zločinnosti sa vyznačujú najmä rôzne menšiny, ktoré sú vo väčšine krajín stále považované za menejcenné, resp. za cudzorodý prvok alebo cudzincov. Často krát sú postihnuté sociálnym vylúčením, ktoré možno považovať za spúšťač či výrazný akcelerátor patologického správania. Na Slovensku sú takouto menšinou Rómovia (rómska menšina), ktorá sa dlhodobo vyznačuje zvýšenou úrovňou kriminality. Túto skutočnosť nám okrem iného dokazujú údaje o kriminalite Rómov z minulých rokov (v súčasnosti v dôsledku informačného embarga takéto údaje absentujú⁶). Na začiatku 90. rokov, keď ešte boli údaje o rómskej kriminalite k dispozícii, tvoril podiel Rómov na celkovej trestnej činnosti na Slovensku 28 %. Rómovia mali zvlášť veľký podiel na krádežiach vlámaním (40 %) a tzv. obyčajných krádežiach (36 %). Vysoký podiel mali Rómovia na mravnostnej delikvencii, predovšetkým na trestnom čine pohlavného zneužívania (40 %). Na násilnej kriminalite sa Rómovia podieľali 23 % (Socioklub 1999). Zo starších dostupných štatistík tiež vyplýva vysoká miera recidívy u rómskej populácie a neúčinnosť „nápravnovýchovného“, ale aj sankčného účelu výkonu trestu. Významným prameňom o rasovom pomere páchatel'ov jednotlivých trestných činov je „*Správa o stave a vývoji evidovanej kriminality v ČSFR v roku 1990 a v I. štvrtroku 1991*“ (Generálna prokuratúra Českej a Slovenskej federatívnej republiky 1991). V dokumente je okrem iného uvedených niekoľko alarmujúcich údajov o podiele Rómov na páchaní niektorých závažných trestných činov. Najzávažnejší je tento údaj pokiaľ ide o trestný čin lúpeží, na ktorom sa Rómovia podieľajú 61,3 %. Vysoký je aj ich podiel na trestných činoch znásilnenia (24,7 %), krádeží (19,1 %), vražd (13,5 %) a ďalších. Správa ďalej konštatuje, že trestná činnosť detí (osôb do 15 rokov veku) je častá najmä u východoslovenských Rómov. Tu je tiež najčastejšie využívanie detí dospelými a mladistvými na páchanie trestnej činnosti, predovšetkým majetkového charakteru. Občianske združenie Ľudia proti rasizmu (ĽPR) uvádza (Metapédia 2008), že podľa štatistických údajov z roku 2001 bol podiel odsúdených Rómov na celkovom počte odsúdených osôb na Slovensku 22,34 %. Všetky uvedené údaje o kriminalite sú alarmujúce, najmä ak ich porovnávame s ich celkovým podielom na obyvateľstve. Podľa odborných odhadov tvoria Rómovia okolo 8 % obyvateľstva, avšak ich podiel (najmä na mravnostnej a niektorých druhoch majetkovej kriminality) je mnohokrát vyšší. Vo väzení sú Rómovia proporčne takmer trojnásobne častejšie ako ostatní obyvatelia Slovenska.

⁶ Absencia štatistického zisťovania či evidencie kriminality a protispoločenskej činnosti Rómov, ale aj ďalších sociálno-patologických javov a s tým súvisiacich informácií, je výsledkom legislatívy. Na oficiálnej úrovni sa v súčasnosti na Slovensku nevedú žiadne štatistiky v súvislosti s rasou, národnosťou či etnikom. Zhromažďovanie takýchto údajov je podľa platných zákonov v príkrom rozpore s ústavou SR a medzinárodnými dohovormi. V Medzinárodnom pakte o občianskych a politických právach a Medzinárodnom dohovore o odstránení všetkých foriem rasovej diskriminácie je príslušnosť k národnosti alebo etnickej skupine vecou slobodného rozhodovania jednotlivca. Toto právo je zakotvené aj v Ústave SR, z čoho vyplýva, že zhromažďovanie takýchto údajov a vedenie takýchto evidencií, ako aj ich zverejňovanie, znamená porušenie zásady rovnosti, je diskriminačné a spôsobilé vzbudzovať rasovú neznášanlivosť.

Pokiaľ ide o sledované rurálne okresy, vysoká úroveň kriminality z veľkej časti súvisí so značným podielom Rómov v týchto okresoch. Aj keď na Slovensku v súčasnosti nemáme žiadne presné štatistiky o kriminalite Rómov v regiónoch, podľa internetových zdrojov (http://mesto.sk/prispevky_velke/cadca/prehladokriminalit807516900.phtml), ktoré sa odvolávajú na Policajné zdroje, rómski občania páchajú asi 25 % celkovej kriminality. Podľa uvedeného zdroja⁷ v roku 1994 až 60 % všetkých deliktov evidovaných v Rimavsko-sobotskom okrese spáchali Rómovia. V Trebišovskom to bolo 58 %. Z násilnej trestnej činnosti bolo najviac zastúpené pohlavné zneužívanie (54,6 %), ďalej lúpeže (49 %) a znásilnenia (26 %⁸). Z aspektu majetkovej kriminality to boli krádeže vĺmaním 41 %. Rómovia tvoria v sledovaných okresoch pomerne významnú časť populácie. Obidva okresy patria do skupiny 10 okresov s najvyšším podielom Rómov (Radičová 2004). Ich početné zastúpenie môžeme sledovať najmä v okrese Rimavská Sobota, kde v sledovanom roku tvorili 28,4 % obyvateľstva, čo znamená, že okres Rimavská Sobota je v poradí piatym okresom s najvyšším podielom Rómov na Slovensku (okres Trebišov desiatym). Zároveň patria sledované územné jednotky podľa uvedeného zdroja medzi štyri okresy s najvyšším podielom Rómov na kriminalite.

NEZAMESTNANOSŤ

Sledovanie nezamestnanosti ako významného faktora zvýšenej úrovne kriminality sa opiera o dva podstatné aspekty. Prvým je dokázaný pozitívny (priestorovo diferencovaný) vzťah medzi týmito dvoma javmi, ktorý je najmä v sociologických výskumoch najčastejšie explinovaný nedostatkom finančných (materiálnych) zdrojov, „nadbytkom“ času a zníženou úrovňou sociálnej kontroly. Druhým sú existujúce štatistické dáta o kriminalite, presnejšie štruktúre páchatel'ov, u ktorých je na prvý pohľad zrejma pozitívna, pomerne vysoká závislosť medzi úrovňou kriminality a počtom (najmä dlhodobo) nezamestnaných. Vyššie uvedené konštatovanie (vzťah kriminality s nezamestnanosťou v konkrétnych podmienkach Slovenska) potvrdzujú okrem iného aj nasledovné údaje. V roku 2006 tvorili nezamestnaní páchatelia 67,5 % zo všetkých páchatel'ov, v roku 2007 – 66,2 % a v roku 2008 až 68,1 % (MV SR, PPZ SR 2009).

Ak sa pozrieme na nami sledované okresy z aspektu miery nezamestnanosti, obidva dlhodobo patria do skupiny okresov s najvyššou mierou nezamestnanosti. V roku 2001 okres Rimavská Sobota dosiahol mieru nezamestnanosti 35,5 %. Tento okres sa dlhodobo vyznačuje najvyššou mierou nezamestnanosti na Slovensku. Vysokou úrovňou nezamestnanosti sa vyznačuje aj okres Trebišov, ktorému z aspektu dosiahnutých hodnôt tohto ukazovateľa (31,9 %) patrilo piate miesto. Táto skutočnosť výrazne ovplyvnila aj ich pozíciu pokiaľ ide o podiel osôb v hmotnej núdzi, ktorý v okresoch dosahoval opäť extrémne

⁷ Vierohodnosť a správnosť údajov z uvedeného zdroja sa nám nepodarilo overiť. Z tohto dôvodu uvedené údaje považujeme len za orientačné.

⁸ Medzi okresy s najmenšou protispoločenskou činnosťou rómskeho obyvateľstva sa radia okresy Trenčín (9,3 %), Čadca (8,7 %), Žilina (7 %) Považská Bystrica (6,1 %) a Dolný Kubín (3,3 %), ktoré sa zároveň vyznačujú veľmi nízkym podielom Rómov.

hodnoty, pričom ich poradie zostalo rovnaké. Na dávky v hmotnej núdzi bolo v okrese Rimavská Sobota odkázaných až 21,8 % obyvateľov (prvé miesto) a v okrese Trebišov 17,6 % obyvateľov. Rovnako nepriaznivá situácia tu pretrváva aj v dlhodobej nezamestnanosti (nezamestnaní viac ako rok). Z tohto aspektu sa poradie zmenilo, pričom horšiu pozíciu (šieste miesto) obsadil okres Trebišov s mierou dlhodobej nezamestnanosti 46,9 % (miera dlhodobej nezamestnanosti v okrese Rimavská Sobota dosiahla 43,1 %).

MZDY

Mnohé výskumy a štúdie poukazujú na nedostatočný príjem u pomerne veľkej časti nezamestnaného a sociálne odkázaného obyvateľstva. Avšak nedostatkom materiálnych (finančných) zdrojov trpí aj značná časť ekonomicky aktívneho obyvateľstva v dôsledku nízkej úrovne miezd. Z tohto dôvodu, ale aj na základe získaných všeobecných poznatkov o sledovanej závislosti medzi úrovňou mzdy a kriminalitou, sme ako tretí faktor analýzy vybrali „mzdy“. Uvedená závislosť má svoje, najmä sociologické explanácie súvisiace hlavne s hmotnou depriváciou pracujúcich s nízkou mzdou. Naposledy bola táto závislosť v našich pomeroch zachytená v štúdií Michálek (2009). Sledované územné jednotky patria do skupiny okresov, ktoré sa vyznačujú pomerne nízkymi mzdami. Kým v roku 2001 priemerná nominálna mesačná mzda zamestnanca (v podnikoch s 20 a viac zamestnancami) dosiahla na Slovensku 12 764 Sk (423,7 EUR), v obidvoch okresoch bola cca o jednu pätinu nižšia. V okrese Trebišov 10 683 (354,6 EUR) a v okrese Rimavská Sobota len 10 135 Sk (336,4 EUR). Výrazne nízka bola v porovnaní so mzdou v Bratislavskom kraji, v ktorom priemerná nominálna mesačná mzda v uvedenom roku bola 17 826 Sk (591,7 EUR). V porovnaní s okresom s najvyššou úrovňou priemernej nominálnej mesačnej mzdy zamestnanca (Bratislava I), kde v uvedenom roku mzda dosiahla 19 788 Sk (656,8 EUR), bola mzda v uvedených územných celkoch takmer o polovicu nižšia. Co je však horšie, podľa výsledkov mzdových regionálnych analýz a ich vývoja sa regionálna diferenciacia miezd prehľbuje (Michálek 2007). Zväčšovanie regionálnych rozdielov v mzdách zhoršuje pozíciu okresov s ich nízkou úrovňou, medzi ktoré patria aj sledované územné jednotky. Materiálny nedostatok sa už v súčasnosti výrazne prejavuje v okrese Trebišov (čiastočne aj v okrese Rimavská Sobota), ktorý sa tiež vyznačuje zvýšeným podielom viacdetných domácností (tri a viac detí). V dôsledku pomerne nízkej úrovne miezd na Slovensku môže snaha o doplnenie zdrojov (či už materiálnych alebo finančných) viesť – a za určitých podmienok aj vedie – k diferencovaným stratégiám prežitia. V sledovaných okresoch pozorovaná zvýšená úroveň majetkovej kriminality, ale aj lúpeží a lúpežných prepadnutí, pravdepodobne súvisí s nízkou úrovňou miezd a je dôkazom toho, že prijaté stratégie „prežitia“ často zahŕňajú aj nelegálne spôsoby získavania a dopĺňovania finančných či materiálnych prostriedkov. Tieto nezákonné spôsoby obživy úzko súvisia s porušovaním zákona a zločinnosťou. Možno očakávať, že nízka úroveň miezd v sledovaných okresoch a ich neustály pokles nielen vzhľadom na národný priemer, ale aj na reálne potreby, pravdepodobne povedú k nárastu nelegálneho získavania finančných a materiálnych zdrojov a tým aj k nárastu majetkovej a násilnej kriminality.

ZÁVER

Tento príspevok je odpoveďou na absenciu bazálnych všeobecných poznatkov o rurálnej kriminalite, ako aj jej výskumu vo vidieckom prostredí (vidieckych okresoch) Slovenska. Jeho ambíciou je aspoň sčasti zaplniť absolútny nedostatok informácií o tejto problematike z geografických výskumov. V prvej časti štúdie sme sa zamerali na prezentáciu základných teoretických východísk a konceptov rurálnej kriminality a poskytli informácie o potrebe, dôvodoch i súčasnom stave výskumu problematiky. V druhej časti štúdie sa venujeme niektorým problémom slovenského vidieka v kontexte rurálnej kriminality, identifikácii vidieckych okresov so zvýšenou kriminalitou a etiológii úrovne kriminality v nich. Identifikujeme dva rurálne regióny (okresy), v ktorých kriminalita predstavuje významný problém, a tieto ďalej charakterizujeme z aspektu vybraných faktorov významne sa podieľajúcich na uvedenom stave. Pri analýze podmienok a príčin vysokej kriminality v identifikovaných okresoch sme sa opierali o koncept viacnásobného znevýhodnenia, zameraný na určenie kľúčových faktorov podmieňujúcich kriminalitu. Vybrali sme tri relevantné faktory kriminality, ktoré sme ďalej stručne charakterizovali najmä vo vzťahu ku kriminalite. Zistené výsledky poukázali na skutočnosť, že v sledovaných rurálnych okresoch môže dôležitú úlohu zohrávať prvok etnicity spočívajúci v periférnom postavení a správaní sa pomerne vysoko zastúpeného rómskeho etnika. Prehlbujúca sa marginalita Rómov v ostatných rokoch „posilnila“ ich historicky odlišnú hodnotovú a kultúrnu orientáciu, nestotožnenie sa so spoločnosťou (ktorá sa o nich „nestará“) a viedla k vytvoreniu vlastných – skupinových (často kriminálnych) noriem správania. Významnú zápornú úlohu v regiónoch zohráva aj vysoká nezamestnanosť a nízke mzdy, spôsobujúce materiálny nedostatok, ktorý je častokrát príčinou nelegálnych spôsobov získavania zdrojov. Okres Rimavská Sobota sa vyznačuje vysokým podielom Rómov⁹, dlhodobou najvyššou mierou nezamestnanosti, najvyšším podielom ľudí v hmotnej núdzi a nízkymi mzdami obyvateľstva. Je veľmi pravdepodobné, že práve uvedené skutočnosti značne ovplyvňujú vysokú úroveň kriminality v tomto okrese. Vysoký podiel Rómov v okrese Trebišov¹⁰ a nepriaznivé sociálne ukazovatele spojené najmä s nezamestnanosťou pravdepodobne do značnej miery ovplyvnili a ovplyvňujú vysokú úroveň kriminality tohto okresu.

Je zrejmé, že uvedené činitele sú len časťou spektra faktorov, ktoré sú schopné vysvetliť zistenú vysokú kriminalitu v sledovaných okresoch. Dôležitú úlohu v súvislosti s pozorovanou úrovňou kriminality však zohráva celý rad ďalších špecifických, zväčša nepriaznivých podmienok, ktoré by si zaslúžili zvláštnu pozornosť. Ide o mnohé nežiaduce javy súvisiace s celospoločenskými zmenami, faktormi narastajúceho znevýhodnenia rurálnych regiónov, poklesom vplyvu spoločenských inštitúcií, sociálnou dezintegráciou vidieckych komunít,

⁹ Podľa Radičovej (2004) až v 21 obciach okresu Rimavská Sobota tvorí Rómska menšina väčšinu (Rómovia tvoria viac ako 50 % obyvateľov). V obciach Barca tvoria až 91,7 %, Sútor 89,4 %, Lipovec 85,7 % a Radnovce 85,0 % z celkového počtu obyvateľov.

¹⁰ Početné rómske komunity žijú v 13 obciach okresu Trebišov, podľa Radičovej (2004) tvoria vyše štvrtinu obyvateľstva. V piatich obciach tvoria Rómovia viac ako tretinu obyvateľstva. Najväčší podiel majú v obci Nižný Žipov, kde ich podiel na obyvateľstve tvorí 45,4 %.

oslabením formálnej a neformálnej kontroly a pod. Pri analýzach zameraných na sledovanie úrovne a podmienenosti kriminality v rurálnych regiónoch bude potrebné venovať aj im patričnú pozornosť a tiež pracovať s ďalšími koncepciami. Ako veľmi vhodné sa javia najmä koncepty sociálnej dezorganizácie a množstva príležitostí, ktorých použitie v rurálnych územiach má svoje špecifiká.

Príspevok vznikol v rámci riešenia vedeckého projektu č. 0191 financovaného grantovou agentúrou VEGA.

LITERATÚRA

- ANDERSON, S. (1997). *A study of crime in rural Scotland*. Edinburgh (The Scottish Office).
- BALDWIN, J., BOTTOMS, A. E. (1976). *The urban criminal*. London (Tavistock).
- CARCACH, C. (2001). *Variation in rural crime*. The American Society of Criminology 53rd Annual Meeting, Criminology, justice and public policy in the twenty-first century. Atlanta. Dostupné na: www.aic.gov.au (cit: 2010-05-17).
- CLARK, R. (1970). *Crime in America*. New York (Simon & Schuster).
- CLINARD, M. B. (1957). *Sociology of deviant behavior*. New York (Holt, Rinehart and Wintson).
- DEROUNIAN, J. (1993). Rural crime and rural criminals. *Rural Viewpoint*, 55, 6.
- DINGWALL, G., MOODY, S. R. (1999). *Crime and conflict in the countryside*. Cardiff (University of Wales Press).
- DONNERMEYER, J. F. (1995). *Crime and violence in rural communities*. Columbus (The Ohio State University, National Rural Prevention Center).
- DONNERMEYER, J. F. (2007). Locating rural crime: the role of theory. In Barclay, E., Donnermeyer, J. F., Scott, J., Hogg, R., eds. *Crime in rural Australia*. Sydney (Federation Press), pp. 15-26.
- DONNERMEYER, J. F., JOBES, P., BARCLAY, E. (2006). Rural crime, poverty, and Community. In DeKeseredy, W.S., Perry, B., eds. *Advancing critical criminology*. Lanham (Lexington Books), pp. 199-218.
- GAJDOŠ, P. (2008). Vývoj regionálnych disparít na Slovensku – málo rozvinuté regióny. *Životné prostredie*, 42, 21-27.
- GENERÁLNA PROKURATÚRA ČESKEJ A SLOVENSKEJ FEDERATÍVNEJ REPUBLIKY (1991). *Správa o stave a vývoji evidovanej kriminality v ČSFR v roku 1990 a v I. štvrtroku 1991*. Dostupné na: www.psp.cz (cit: 2008-11-09).
- GILLING, D., PIERPOINT, H. (1999). Crime prevention in rural areas. In Dingwall, V., Moody, S., eds. *Crime and conflict in the countryside*. Cardiff (University of Wales Press), pp. 114-129.
- HARRIES, K. D. (1976). Cities and crime. A geographical model. *Criminology*, 14, 369-386.
- HAYNES, R. M. (1973). Crime rates and city-size in America. *Area*, 5, 162-165.
- HENDERSON, S. (1998). *Drugs prevention in rural areas: an evaluation report*. *Drugs Prevention Paper 17*. London (Home Office).
- HOCH, I. (1974). Factor in urban crime. *Journal of Urban Economics*, 1, 184-229.
- KIRMEYER, S. L. (1978). Urban density and pathology: a review of research. *Environment and Behaviour*, 10, 236-249.
- LUBELCOVÁ, G. (1996). Sociálna podmienenosť regionálnej diferencovanosti kriminality na Slovensku. *Sociológia*, 28, 575-586.
- MAWBY, R. I. (2007). Crime, place and explaining rural hotspots. *International Journal of Rural Crime*, 1, 21-43.

- McCULLAGH, C. (1999). Rural crime in the Republic of Ireland. In Dingwall, G., Moody, S., eds. *Crime and conflict in the countryside*. Cardiff (University of Wales Press), pp. 29-44.
- METAPÉDIA (2008). *Rómovia*. Dostupné na: www.metapedia.com (cit: 2008-12-03).
- MICHÁLEK, A. (1996). Koncentrácia a dynamika majetkovej kriminality vo vybraných mestách SR. *Sociológia*, 28, 343-352.
- MICHÁLEK, A. (1997). Etiológia vybranej kriminality v Bratislave (ekologická analýza). *Kriminalistická teória a prax*, 5, 26-35.
- MICHÁLEK, A. (2007). Regionálne mzdové nerovnosti na Slovensku. *Geografický časopis*, 59, 181-209.
- MICHÁLEK, A. (2008). Dynamika vývoja kriminality a drogovej závislosti v okresoch Slovenska. *Slovenská štatistika a demografia*, 18, 86-107.
- MICHÁLEK, A. (2009). Priestorová diferenciácia kriminality. *Geografický časopis*, 61, 111-120.
- MV SR, PPZ SR (2009). *Správa o bezpečnostnej situácii v SR za roky 2006, 2007 a 2008*. Bratislava (Ministerstvo vnútra SR, Prezídium policajného zboru SR).
- PPZ SR (2003). *Štatistické výkazy o trestných činoch v okresoch SR za roky 2000-2002*. Bratislava (Prezídium policajného zboru SR).
- RADIČOVÁ, I., ed. (2004). *Atlas rómskych komunít na Slovensku 2004*. Bratislava (Nadácia S.P.A.C.E., IVO).
- SOCIOKLUB (1999). *Romové v České republice*. Praha (Socioklub).
- STEHLÍKOVÁ, B., SOJKOVÁ, Z. (2005). Metodický prístup k vymedzeniu vidieka na základe viacerých znakov pomocou fuzzy množín. *Acta Regionalia et Environmentalica*, 1, 1-4.
- ŠÚ SR (2001). *Sčítanie ľudu, domov a bytov 2001*. Bratislava (Štatistický úrad SR).
- ŠÚ SR (2009). *RegDat*. Bratislava (Štatistický úrad SR). Dostupné na: www.statistics.sk (cit: 2010-05-03).
- ÚPSVaR (2008). *Databáza ÚPSVaR*. Bratislava (Úrad práce, sociálnych vecí a rodiny). Dostupné na: www.upsvar.sk (cit: 2008-05-31).
- WEISHEIT, R. A., DONNERMEYER, J. F. (2000). Change and continuity in crime in rural America. In Jeffries, E., Titus, R., eds. *Criminal Justice 2000, volume 1: the nature of crime; continuity and change*. Rockville (National Institute of Justice/NCJRS), pp. 309-359.
- WILLIAMS, B. (1999). Rural victims of crime. In Dingwall, G., Moody, S., eds. *Crime and conflict in the countryside*. Cardiff (University of Wales Press), pp. 160-183.
- YARWOOD, R. (2001). Crime and policing in the British countryside: some agendas for contemporary geographical research. *Sociologica Ruralis*, 41, 201-219.
- http://mesto.sk/prispevky_velke/cadca/prehľadokriminalit807516900.phtml (cit: 2008-12-04).

Anton Michálek

RURAL CRIME AND RURAL DISTRICTS OF SLOVAKIA WITH INCREASED CRIME

Rural areas were a relatively safe in terms of crime in the past. This is also the reason why it was not given much attention. In connection with recent rapid changes, crime levels also increased in this part of the country. Rural areas are usually less developed and struggle with different problems, low living standards and the unattended high crime level reduces the developmental chances of such regions. This is the reason why geographical research should focus attention on this area. Spatially oriented research into rural crime should take into account the concepts of aetiology, environmental

analysis involved with factors, which cause crime, and explanation theories. This study was oriented in a very similar way and the principal aim is the brief presentation of theoretical and conceptual basis of research into rural crime and identification of rural regions with increased crime in Slovakia along with brief characterization of the principal factors that contribute to this situation. Analysis and explanation of the causes of increased crime in the empirical part of the article is based on the concept of multiple disadvantages. The status and level of three crime-related factors were studied. Situation context and aspects concerning the Romany minority, unemployment and wages were characterized. The obtained results confirmed the assumption that these factors reach extremely negative values in the risk rural districts. The highest unemployment rate, the highest share of poor people and the highest share of Romany inhabitants characterize the district of Rimavská Sobota. High unemployment level and high share of Romany people was also observed in district of Trebišov. These factors are considered the key ones but the main determinants cannot explain all aspects of increased crime in the studied districts. In future research it will also be necessary to study other relevant crime-determining aspects.

Translation H. Contrerasová

